

Шевнюк О.Л.

МАЛІ ГРУПИ ЯК ОПТИМАЛЬНА УМОВА ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ” У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Система вузівського навчання є однією з найконсервативніших у вітчизняному освітньому просторі, оскільки міцно тримається за усталені традиції й норми: лектор викладає академічно вивірену інформацію, студент намагається найбільш повно відтворити її у своїй відповіді на семінарі та екзамені. Викладач і студент у такий ситуації взаємодіють формально, поза особистісним досвідом усвідомлення навчального змісту дисципліни, лише у просторі її репродуктивного сприйняття. Останнє докорінно суперечить наявному соціальному замовленню на фахівця, критичне та творче мислення якого орієнтоване на використання отриманих у вузі знань для вирішення нових нестандартних проблем. На наш погляд, закономірно, що активізація методичного пошуку нетрадиційних технологій вузівського навчання багато в чому пов'язана з новими для вищої школи дисциплінами, такими як *культурологія*. Аксіологічність та поліфонічність парадигми останньої провокує особистісну взаємодію викладача і студента, організацію діалогового режиму активізації пізнавальної діяльності у необмеженому інформаційному просторі. У зазначеному контексті є актуальним звернення до давно відомих у педагогіці *технологій навчання у малих групах*, які сьогодні розглядаються як позитивна альтернатива традиційним підходам.

Виникнення ідеї групового навчання пов'язане з суб'єктивістськими тенденціями культурно-освітніх моделей початку ХХ століття, зокрема 1920-тих років. Навчання у малих групах є важливим компонентом прагматичної концепції освіти у філософії Дж.Дьюї, саме на ньому фундаментується запропонований ним метод проектів. Розробка, апробація та експериментальна перевірка власне технології навчання у групах (Cooperative Learning) розпочалась у 1970-х роках у США, Ізраїлі, Великобританії, Австралії. Метою навчання у співробітництві є оволодіння знаннями, уміннями та навичками на рівні індивідуально

відповідному розвитку кожного, отримання досвіду кооперації зусиль по вирішенню пізнавальної проблеми, по обміну інформацією, усвідомлення відповідальності за результативність навчання не тільки власну, а й свого колеги (9). Закономірно виникає *ефект соціалізації*, формування комунікативних умінь, що є дуже важливим особливо для молодого фахівця, оскільки сучасний роботодавець розглядає уміння працювати у команді як обов'язкове при працевлаштуванні.

Основними принципами навчання у співробітництві є:

- успіх всієї групи (team success) досягається в результаті самостійної пізнавальної діяльності кожного її члена у постійній взаємодії з іншими членами цієї групи, так що освоєне одним стає надбанням усього колективу (Student Team Learning — STL, R.Slavin, 1989);
- результативність досягнень групи визначається спільною оцінкою (team rewards) по виконанню завдання (STL, R.Slavin, 1989);
- індивідуальна відповідальність (individual accountability) кожного студента за загальну успішність виконання завдання всією групою, яка стимулює взаємодопомогу всіх членів групи, а також устремління кожного покращити власний результат задля досягнення успіху всією командою (STL, R.Slavin, 1989).

Навчання у малих групах розглядається як *метод*, що є способом оволодіння знаннями, уміннями та навичками, об'єднаним спільною логікою кооперації пізнавальної та організаційної діяльності студентів у сукупності прийомів, які процесуально, тобто *технологічно*, опрацьовані й можуть застосовуватись на практиці. За Є.Полат, зазначена цілісність може утворювати *дидактичну систему*, оскільки відображає у єдності принципів і концепції ідеологію особистісно-орієнтованого підходу до навчання (4).

Мала група у вузі — це певний колектив студентів (3-9 чоловік), зібраних з певною метою для організації комунікаційного процесу між собою та викладачем. *Робота у малих групах* розглядається нами як спільна пізнавальна та

організаційна діяльність по виконанню завдань, пропонованих викладачем, або сформульованим самими студентами. В процесі групової роботи під час вивчення курсу “Української та зарубіжної культури” у вузі реалізується **багатоаспектна мета:**

- обмін культурологічною інформацією між членами групи з відповідним розвитком горизонтальних комунікацій та взаємодій;
- здійснення поліаспектної експертизи будь-якого тексту культури або культурологічного тексту з реальним осмисленням, критичним аналізом, відповідним виробленням аргументацій за чи проти й потенційним формуванням особистісного погляду на предмет обговорення;
- формування нових культурологічних ідей з їх обґрунтуванням, постановка культурологічних проблем з відповідним стимулюванням активності кожного члена групи;
- створення команди, здатної до співробітництва, взаємодії та взаємодопомоги з відповідним врахуванням індивідуальних здібностей та нахилів.

Ефективність роботи у малих групах при вивченні курсу “Української та зарубіжної культури” досягається при дотриманні таких **педагогічних умов:**

- ✓ об’єднання в групу студентів з різними здібностями й уподобаннями, що дозволить розподілити соціальні ролі лідера, виконавця, експерта, доповідача, дослідника, організатора тощо;
- ✓ доцільність рухливості ролей у групі й регламентів роботи;
- ✓ постановка культурологічних проблем, що викликають особистісний інтерес й можуть бути реалізовані в практичній діяльності;
- ✓ структурування завдань у відповідності до індивідуальних можливостей кожного, що посилює мотивацію до успіху у навчанні;
- ✓ розподілення завдань у відповідності з принципом “одне на групу” при збереженні взаємозалежності і взаємозв’язку завдань у вирішенні поставленої комплексної проблеми;

- ✓ індивідуальна відповідальність усіх за результати роботи, яка означає, що успіх групи залежить від доробку кожного, і передбачає допомогу одне одному;
- ✓ націленість на вирішення проблеми шляхом співробітництва й кооперації зусиль;
- ✓ функціонування викладача в основному як координатора самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Специфіка культурологічної освіти у вищій школі актуалізує певні **організаційні форми** навчання у співробітництві, розроблені вітчизняними та зарубіжними практиками (4;5;7;9;10), а саме:

- 1) організація навчання у малих групах, яка передбачає закріплення лекційного матеріалу у вигляді завдань кожній з груп, по виконанню яких проводиться або спільне обговорення проблеми, або індивідуальне тестування на перевірку вивченого у групах (Students Team — Achievement Division, STAD, R.Slavin, 1986);
- 2) організація командно-ігрової діяльності, яка передбачає після формування орієнтуючої основи дій оцінку результативності групової роботи у вигляді змагання (Teams — Games — Tournament, TGT, R.Slavin, 1986);
- 3) організація малих груп для опанування окремою частиною навчального матеріалу з наступним обміном інформацією між групами з метою реконструювання змістовної цілісності (Learning Together, LT, D.Jonson, 1987);
- 4) організація індивідуальної роботи кожного члена групи над окремим фрагментом спільної для групи теми з наступним обміном інформацією між “експертами” кожної групи по даному питанню (Jigsaw, Dj. Aronson, 1978);
- 5) організація дослідницької роботи у малих групах, яка передбачає виділення у спільній дослідницькій темі всієї групи підтеми для кожного її члена окремо з наступним обговоренням і презентацією спільного групового проекту (Ш.Шаран, 1976).

Організація культурологічного навчання у малих групах фундаментується рядом **методологічних засад**, серед яких виділяються:

культурно-історична концепція Л.С.Виготського, яка розглядає розвиток вищих психічних функцій як опосередкований процес, який "... заключається у тому, що у процесі спільного життя і діяльності суспільна людина виробляє ряд штучних стимулів, знаків", за допомогою яких "спрямовується суспільна поведінка особистості" (2, 207); використання цих штучних стимулів знаків носить спочатку зовнішній характер, потім, в процесі інтеріоризації, вони стають засобами свідомої індивідуальної психічної організації:

теорія діяльності О.М.Леонтьєва, відповідно до якої рушійною силою психічного розвитку є активність суб'єкта, яка на першому етапі організується іншими, а потім з власною спонукальною силою перетворюється у діяльність;

діалогічна концепція М.М.Бахтіна, яка розглядає, зокрема в аспекті художньої творчості, можливість виявлення цілісного змісту будь-якої проблеми у поліфонічній взаємодії поглядів на неї;

теорія спілкування М.С.Кагана, яка визначає специфіку спілкування у тому, що відправник інформації бачить в її одержувачі не об'єкт, а суб'єкт, активний за своєю природою, який стає партнером адресанта у спільній справі вироблення результуючої інформації (3); тобто спілкування, на відміну від комунікації, є процесом вироблення нової інформації, спільної для тих, хто спілкується, і породжуючої їх спільність; спілкування розглядається не стільки як обмін ідеями, а як перетворення станів кожного з партнерів у їх спільне надбання;

концепція позиційного навчання студентів Н.Є Веракси, яка описує модель переходу студента у процесі навчання у суб'єктну позицію, що базується на механізмі діалектичного мислення людини як оперуванні відношеннями протилежності.

Навчання у малих групах при вивченні курсу "Української та зарубіжної культури" здійснюється на чотирьох *рівнях (етапах)*: від опанування змістовним простором конкретної культурологічної теми (1 рівень) через усвідомлення історико-культурного діалогу-взаємодії різних світоглядних моделей (2 рівень) та

крос-культурної вертикалі естетичних принципів (3 рівень) до поліметодологічного аналізу тексту культури (4 рівень).

На *першому* — *нормативному* — *рівні* студентам пропонується оволодіти нормативним змістом культурологічного курсу, який власне є об'єктивним простором предмету. Студент повинен розібратися у побудові предметного змісту, який вивчає, тобто опанувати ним як професійною культурною нормою. Міра же виявлення особистості студента у предметному змісті фактично є мірою опанування ним (1, 125). Формування в просторі культурологічної дисципліни особистісної точки зору студента забезпечується переходом студента на суб'єктну позицію. За Н.Вераксою, позиція як відношення виступає місцем, “в якому в результаті розв'язання протиріч між суб'єктом і об'єктом породжується предметний зміст” (1, 124). *Позиційне навчання* здійснюється через організацію колективно розподіленої діяльності у малих групах, предметом якої виступає аналітичне опрацювання культурологічних тестів з різних позицій. Нормативному опрацюванню може підлягати лекційний матеріал, статті з навчальних посібників з відповідної теми того чи іншого модуля дисципліни, однак найрезультативнішим є використання текстів певного історичного типу культури (філософських, дослідницьких, літературних, історичних тощо) та хрестоматійних культурологічних текстів (наприклад, А.Гуревича “Категорії середньовічної культури”, Л.Баткіна “Італійське Відродження у пошуках індивідуальності” до модуля “Культура Ренесансу та Середньовіччя”).

Для опанування нормативним простором змісту культурологічного курсу і формування у ньому суб'єктного смислу нами пропонуються такі позиції: “Тези”, “Категорії”, “Модель”, “Критик”, “Апологет”, “Дискусія”. Позиція “Тези” спрямована на репродуктивне відтворення матеріалу, що вивчається. Завдання малої групи, яка обрала цю позицію, полягає у стислій передачі основного змісту навчального матеріалу у кількох тезах. Суб'єктна позиція студентів проявляється лише у способі згортання культурологічного змісту у більш компактну форму.

Позиція “Категорії” передбачає елементарну аналітичну роботу, оскільки групі, що її опрацьовує, пропонується виділити основні поняття теми і дати їм

визначення. Опанування матеріалом з цієї позиції фундаментується на виділенні базових структурних елементів предметного змісту, а також уміннях й навичках інформаційного пошуку в довідниках та енциклопедіях. Особистісна позиція студента проявляється в ситуації зіткнення декількох дефініцій, що вимагає вироблення власної точки зору.

Група, що обрала позицію “*Модель*”, повинна представити матеріал, який вивчається, у вигляді схеми-моделі, опорного конспекту. Схематичне наочне представлення основних елементів змісту передбачає не тільки їх виокремлення, а й персональне усвідомлення логіки їх зв’язків та взаємовпливів.

Активізація суб’єктної “присутності” студента у предметному змісті уможлиблюється в позиції “Критик” та “Апологет”. Група “*Критик*” працює над виявленням у предметному змісті протиріч та невідповідностей, осмисленням неприйнятних для студентів моментів у позиції автора тексту. У цій ситуації особистість студента виявляється спроектованою в площину предметного змісту, так як і в позиції “*Апологет*”. Група, яка її опрацьовує, повинна дібрати аргументи на беззаперечний захист авторської концепції й представити їх аудиторії. Виявлені групою домінанти дозволяють зрозуміти характер особистісного усвідомлення студентами предметного змісту культурологічної проблеми. Представлення змісту у відношеннях протилежностей “за “ та “проти” дозволяє активізувати механізми діалектичного мислення, які забезпечують повноцінне переведення студентів у позицію суб’єктів пізнавальної діяльності у просторі предметного змісту (1).

Завдання групи, яка опрацьовує позицію “*Дискусія*”, полягає у постановці змістовних питань до усього матеріалу, що вивчається. Питання повинні провокувати дискусію між групами з виявленої культурологічної проблеми. Ця позиція є найбільш інтегративною, оскільки зв’язує простір предметного змісту з простором особистісних смислів.

Пропонована технологія позиційного вивчення предметного змісту культурологічного курсу у малих групах дозволяє:

- опанувати нормативним змістовним простором дисципліни “Українська та зарубіжна культура” з відповідним формуванням суб’єктної позиції студентів;
- здійснити осмислення культурологічного матеріалу з різних точок зору в процесі представлення результатів групової роботи, змодельовати ситуацію поліфонічної, багатовимірної репрезентації матеріалу, що вивчається;
- поєднати оволодіння нормативним простором предмету як описом готової сформованої системи знань і освоєння комплексу смислових значень предмету, які відображають місце предмета у системі людських цінностей;
- сформувати адекватну предметному змісту структуру засобів його аналітичного вивчення, опанувати логікою науково-дослідницького мислення, оскільки пропоновані позиції представляють основні етапу руху наукової думки.

На *другому — історико-культурному — рівні* студенти осмислюють багатоваріантність культурних систем цінностей у їх історичному розвитку. Для вирішення цієї мети кожна мала група обирає один з типів культур, який стане для неї предметом опрацювання. Наприклад, для модуля “Культура Нового часу” це будуть позиції “*Бароко*”, “*Класицизм*”, “*Рококо*” (на першому семінарському занятті), “*Романтизм*”, “*Реалізм*”, “*Модерн*” (на другому семінарському занятті). Кожна з груп отримує програму діяльності у вигляді завдань. Порядок завдань відображає багаторівневу структуру аналізу культури як системи цінностей і рухається від проблем організації моделі світу у певному історико-культурному її типі до образної концепції людини у специфіці морфологічної побудови цілісного культурного простору.

Завдання допомагають конкретизувати форми та види діяльності кожного з учасників групової роботи, допомагають диференціювати завдання по їх складності, врахувати характер уподобань студентів. Кожна з груп має спільну мету і завдання, однак всередині малої групи існують також індивідуальні завдання кожного учасника, органічно включені у загальногрупові. Невиконання самостійного завдання хоча б одним студентом не дозволяє групі справитись зі

спільним завданням. Так розподілення навчального матеріалу стає способом поставити кожного у відповідальне положення по відношенню до товаришів по малій групі, оскільки в залежність від успіху кожного потрапляє результат виступу всієї групи. Викладач у такій ситуації виконує роль консультанта, координатора діяльності по співробітництву.

Синтез всього матеріалу здійснюється на основі внутрішньогрупового та міжгрупового обміну інформацією, знаннями, враженнями. Підсумковий діалог груп виводить студентів на компаративний аналіз систем цінностей різних культур, специфіку буття людини і світу у їх різних моделях. Обов'язковим моментом діалогу позицій виступає постановка питань, яка власне і організує дискусію між групами. Питання демонструють рівень володіння студентами предметним змістом, оригінальність мислення, суб'єктність позицій у просторі культурних смислів. Викладачу питання допомагають налагодити зворотній зв'язок з групою й відповідно скоригувати подальші напрямки роботи.

Організація спілкування у позиційній моделі навчання передбачає збереження унікальності кожної особистості і принципову рівність всіх, нешаблонність і оригінальність точок зору, орієнтацію на розуміння, взаємну додатковість позицій учасників спілкування, співвіднесення яких і є метою діалогу.

Рівень усвідомлення історико-культурної складової предметного змісту культурологічної дисципліни дозволяє:

- освоїти комплекс смислових значень різних історичних культурних моделей, які відображають їх місце у системі загальнолюдських цінностей;
- опанувати власне культурологічним осмисленням навчального матеріалу у багатоголосі історико-культурних позицій;
- актуалізувати суб'єктність сприйняття культурних цінностей, їх проекцію на особистісний пізнавальний досвід кожного студента;
- активізувати конструктивний (самостійний відбір інформації й організація її системної цілісності), організаційний (організація діяльності у групі)

комунікативний (оволодіння досвідом співробітництва у групі) аспекти діяльності студента;

□ розвивати особистісні якості студента (уміння слухати, розуміти іншого, переходити на позицію іншого “я”, здатність до співробітництва тощо) через діалогову взаємодію у груповій навчальній діяльності.

На *третьому* — *естетичному* — *рівні* зберігаються організаційні форми групової роботи, освоєні на другому, однак змінюється їх зміст. Домінантою виступає естетична сутність форм культурної творчості людства. На цьому етапі суб'єктна позиція студента повинна сформуватись у просторі морфологічної організації тексту культури. Його завданням стає опанування логікою дискурсу певного типу культури. Так, в процесі вивчення модуля “Культура Давнього світу” доцільно організувати роботу у позиціях “Міф”, “Епос”, “Лірика” (як це пропонує І.Хімік (8)) із метою не тільки пізнати особливості організації їх художньої мови, а перш за все, усвідомити їх як певні способи сприйняття й відображення світу, як фокусування на певному ідеалі людини, як певну структуру світоглядних цінностей.

В процесі вивчення наступного модуля “Культура Середньовіччя і Ренесансу” осмислення предметного змісту історико-культурного типу можливе через позиції “Архітектура”, “Скульптура”, “Живопис”, “Театр”, “Література”, які, з одного боку, відображають актуальні в культурі види творчості, а з іншого, представляють різні способи естетичного осмислення дійсності. Погляд з цих позицій на одну і ту ж тему, наприклад, “Космогонічна модель світу: як її відобразить архітектор, скульптор, живописець, актор, літописець” дозволить відчувати специфіку художньої мови кожного з видів мистецтва.

Вивчення модуля “Культура Нового часу” актуалізує питання діалогової взаємодії між “Автором”, “Героєм”, “Читачем”, яка народжується як раз у цей час. Організація групової діяльності у відповідних позиціях (наприклад, подія в якомусь літературному творі очима його автора, читача й самого героя) приведе не тільки до усвідомлення поліфонічної природи художнього твору, зміст якого народжується на перетині різних точок зору, але й до розуміння самої культури

Нового часу як персоналістської, орієнтованої на унікальність буття кожного індивіда у світі.

Рівень естетичної доміанти у технології навчання у малих групах в курсі “Української та зарубіжної культури” дозволяє:

- опанувати естетичними категоріями сприйняття оточуючої дійсності, актуалізованими певними історичними типами культури;
- активізувати в процесі групового діалогу суб’єктну позицію студента в просторі предметного змісту культурологічної проблеми;
- оволодіти методом поліфонічного аналізу тексту культури як адекватного самій природі культуротворення;
- стимулювати комунікаційну взаємодію студентів в процесі співробітництва як способу осмислення поставленої навчальної проблеми.

На *четвертому* — *культурологічному* — *рівні* студентам пропонується опанувати власне культурологічним підходом до аналізу тексту культури. Сучасна культурологія розглядає його як *поліметодологічний*, тобто створений у жанрі “case study” з перетином різних методологій як способів трактування змісту. Розглянемо можливий варіант заняття на прикладі проведеного нами у рамках модуля “Культура Давнього світу” за поемою “Іліада” Гомера.

Студентам було запропоновано ознайомитись з наявними методологічними підходами до інтерпретації твору (6). В результаті сформувалися позиції “Культуролог”, “Екзистенціаліст”, “Юнгіанець” у відповідності до найбільш відомих інтерпретаційних концепцій. Позиція “*Культуролог*” представила співвідношення світу богів і людей у поемі, де герой є водночас і особистістю, яка увібрала в себе традицію роду, землі батьків, і агентом божої волі; так постала ідея синкретичності гомерівської людини у єдності індивідуального і загального, людського і божого, героїчного і дегероїзованого. Позиція “*Юнгіанець*” трактувала синкретизм як наявність архетипової першопричини людського життя, персоніфікованої зовнішніми постатями богів. Втручання позиції “*Екзистенціаліст*” зруйнувало вибудований космос гомерівського світу і перетворило його на тотально абсурдний, де герої весь час знаходяться у

“пограничній ситуації” перед проблемою вибору. Остання позиція виявилась найбільш близькою світосприйняттю сучасних студентів, хоча і викликала заперечення з боку інших груп.

Культурологічний рівень групової діяльності студентів в курсі “Української та зарубіжної культури” дозволяє:

- опанувати поліметодологічними підходами до аналізу культурологічних проблем як таких, що відображають буття тексту культури у плині історичного часу;
- актуалізувати суб’єктну позицію студентів в просторі предметного змісту культурологічного курсу як таку, що постає на перетині різних методологій світосприйняття культури;
- освоювати ціннісні змісти тексту культури адекватно багатовекторній структурі інтерпретаційного мислення;
- розвивати комунікаційні навички організації діалогового простору у малих навчальних групах.

Література

1. Веракса Н.Е. Модель позиционного обучения студентов // Вопросы психологии, 1994, №3. С.122-129.
2. Выготский Л.С. Соч. Т.3 Проблемы развития психики. М., 1983.
3. Каган М.С. Мир общения. М., 1988.
4. Новик М. Технология групповой работы // Новые знания, 2000, №3. С.13-16.
5. Новые педагогические информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С.Полат.— М.: Академия, 2000.
6. Пригодій С.М. Поліметодологічні підходи до прочитання “Іліади” Гомера // Всесвітня література у школі, 1999, №7. С.35-38.
7. Савельєва Н.М. Групові форми навчальної діяльності як засіб підвищення ефективності загальнопедагогічної підготовки студентів педвузів: Автореф. дис. канд. пед. наук. — Х., 1994.
8. Химик И.А. Как преподавать мировую художественную культуру. М., Просвещение, 1992.
9. Robert E. Slavin. Research On Cooperative Learning: an international perspective/ Scandinavian Journal of Educationale Reasearch, Vol. 33, #4, 1989.
10. Structuring Cooperative Learning /Roger T. Jonson, David W. Jonson.— Interaction Book Company, 1987.